

ה ק ר א

מאת

אלקנה ביליק

זכה הקורא והוא נמנה עם העופות המעטים שבמקרא, שבזיהויים אין כמעט חילוקי דעות. כמעט הכל סברו וסוברים כי זהו העוף הטהור הנקרא בספרות הזואולוגיה *Ammoperdix heyi*. השבעים תרגמוהו — בירמיהו בלבד — $\pi\epsilon\rho\delta\iota\xi$ בעיקבותיהם הלכו הוולגטה וכל התרגומים הלועזיים שבכל הדורות. רש"י (בשמואל א' בלבד), הרמב"ם בפירושו המשניות למסכת חולין, רד"ק, אברבנאל, אהרן הרופא הקראי ואחרים — כל אלה לעזו: הקורא — *Perdix*. הפשיטתא ור' יונה אבן ג'נאח תרגמוהו: חגלה, ואף הם התכוונו כנראה ל-*Perdix*¹.

*Ammoperdix heyi*², היא צפור בעלת גודל בינוני; אורכה כ-280 ס"מ, אורך מקורו 12 ס"מ, אורך זנבה יגיע לעיתים ל-65 ס"מ ומשקלה 200 גרם. צבעו היסודי של הזכר ורוד-צהבהב, בטנו בהירה יותר ומשני צדדיה נמשכים לרוחב קיום שחורים חומים. מאחורי העין של הזכר כתם לבן. צבעי הנקבה צנועים יותר³, וכן פשוט וצנוע יותר מראה האפרוח. מקור הקורא ורגליו צהובים, וכך יתלכד צבעו של הקורא עם גון החול והסלעים מקום מגוריו. הקורא הוא עוף יציב בארצנו ונמצא כל ימות השנה בבקעת ים המלח, בגבעות שמסביב לה, בערבה, בסביבות אילת ובהרי הנגב בכלל. ברוב הימים מזדמנים קוראים הרצים בקבוצות קטנות ובלהקות בנות 10—16 פרטים, אולם בהגיעם למקומות הקינון והדגירה יתפרדו לזוגות. הם מיטיבים לרוץ ולדלג על סלעים והרים. בעת סכנה יטפסו במהירות על גבעות גבוהות וידלגו בזרירות מסלע אל סלע. לעומת זאת אין הקורא מיטיב לעוף — כנפיו קצרות וחלשות לעומת רגליו החזקות. כעבור זמן מועט לאחר שיתרומם לתעופה, ירד וימשיך את דרכו ברגל. בסוף חודש מרץ תתחיל עונת ההטלה. הנקבה תטיל במקום מוגן מחום עד 14 ביצים, בתוך גומה מרופדת עשבים דקים ומעט נוצות. הנקבה דוגרת ואילו הזכר עומד במקום סמוך על סלע ומשמם ישמיע את קריאתו האופיינית (אולי מכאן שמו: קורא!).

1 ואולי נתכוונו שניהם ל-*Alectoris graeca* המכנית עתה בשם חגלה. יונה אבן ג'נאח כתב: "הקורא. אמרו שהוא בערבי עוף הנקרא הוגל ובלעז פֶרְדִּיז" *حجل*. חג'ל מתרגמים *Kyponarka*, Partridge, הקורא והחגלה — שניהם בני משפחת הפסיונים מסידרת דמויי-תרנגול.

2 באירופה נפוץ קורא אירופי — *Perdix perdix* הגדול במקצת מ-*Ammoperdix heyi* עוף ציד. (ספר גרמני על עופות כותב "אצלנו(?) יורים שנה-שנה למעלה משני מיליון של קורא זה!).

3 תופעה מצויה בעופות: הזכר מתקשט יותר מהנקבה...

אלקנה ביליק

מוזנם של הקוראים הוא עלים וזרעים של צמחי המדבר. אף על פי שרבים התנכלו לקוראים, ביחוד הבידואים שנלחמו בהם בציד גם במקלות ובאבנים, ועל אף המזון הדל שבאיזור המדברי, בהם דרים הקוראים, אין הם פוחתים והולכים. להיפך, בשנים האחרונות מספרם הולך וגדל, ביחוד בסביבות עין-גדי. כמה וכמה סיבות להתרבותם: הביאוטופ המדברי שלו, בו אין יישוב כמעט, קלות רגליהם המאפשרת להם לעלות ולהסתתר בין הסלעים. הסתפקותם במועט במאכל ובמשתה, צבע הנוצות המתלכד עם צבע החול הסלעים, התטולה הגדולה, חוקי הגנת הטבע ושמירת החוקים האלה על ידי הטיילים בהשפעת החברה להגנת הטבע.

יישובו של הקורא במקראות⁴ קשה. בשמואל א' מובאים דברי דוד הנרגשים אל שאול, לאחר שלקח ממנו את החנית ואת צפחת המים: "ועתה אל יפל דמי ארצה מנגד פני ה' כי יצא מלך ישראל לבקש את פרעש אחד כאשר ירדף הקרא בהרים" (שמואל א', כ"ו, כ) — לכאורה הנושא הוא הקורא. השאלה היא אפוא: אחרי מי ירדוף? היה מי שפירש: "כמו שהקורא רודף אחרי הפרעוש בהרים", ולמדו גזירה שוה מן תרגומות הבית בת משפחתו, הנוזנה מזרעים וגם מחרקים, השבעים תרגמו את הקורא שבס' שמואל vuktikópax שתרגומו המילולי הוא עורב לילה. שם זה מובא בשבעים גם כתרגומו של הכוס בס' ויקרא י"א, יז ובתהלים ק"ד, ו⁵. מנדלקרן מעיר בקונקורדנציה "היכל הקדש" כי באחד מכתבי היד של תרגום יונתן כתוב: "כמא דרדיף בר ניצצא ית קוראה", כלומר הרודף הוא הנץ הדורס. רש"י אמנם לעז פרדי"ץ (Perdix), אולם יחס לו תכונה שאינה מצויה בו: "מרדף אחרי קני שאר עופות ויושב על ביציהם". ובמדרש תנחומא, פרשת כי תצא מסופר: "... ללמדך שהקורא הוזה מביא ביצים אחרים משאר עופות ויושב עליהן עד שיוצאין מקליפיהן, ויצאו אפרוחים והן עולין אחריו ומורטין את כנפיו ואוכלין אותו. כשהוא רוצה לפרוח, אינו יכול שנמרטו כנפיו; מצא אותו חיה או שרץ אוכלו. מי גרם לו? על שגול ביצים שאינן שלו". רוב פרשנינו הלכו בעיקבות תרגום יונתן "כמא דמתרדיף קוראה בטורא" ופיהשו: "קורא", או כרד"ק "כאשר ירדוף הרודף את הקורא" — הנושא הושמט⁶.

שני ביאורים אלה קרובים זה אל זה ונראים נכונים, מאחר שגם בימינו נוהג הצייד הבידואי לארוב לקוראים, וכשאלה יתגלו לעיני האורב וינסו להימלט, יטיל בהם מקל או אבנים ויפיל בהם חללים ופצועים.

גם בפירושו הפסוק: "קרא דגר ולא ילד עשה עשר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו" וגו', שבירמיהו י"ז, התלבטו רבים. פירסט, בעל הקונקורדנציה "אוצר לשון הקדש", מביא גם ד"א: "דגר" הוא שם לקורא, ע"ש מרוצת הליכתו, ועל אבני בהו הוא, ואפשר שענינו צפצוף וקריאת קול הקורא... כי השרש דגר בהרדף עם עגר, גער". באגדת בראשית — מדרש המיוחס בטעות לאמורא רב — מסופר על עוף מזמר ששמו "קורא דגר"⁷.

לותר כתב בתרגומו לס' ירמיהו: ein Vogel, כלומר עוף סתם ולא פירש

4 שמואל א, כ"ו, כ; ירמיהו י"ז, יא.

5 בספרות הוואולוגית תכונה בשם nycticorax — אנפת הלילה.

6 יש גורסים "כנשר ירדף הקרא".

7 "בית מדרש" ליעללינעק

באיזה עוף הכתוב מדבר, ואילו את הקורא שבספר שמואל תרגם ein Rebhuhn.⁸ טור-סיני מסכים שקורא הוא שם עוף ממיני התרנגולים שבשדה המצוי בא"י, אולם דווקא ה"קרא" שבשני הפסוקים הנ"ל שבמקרא אין הוראתן — שם של עוף.⁹ תמוהים ביותר הם דברי רש"י לפסוק שבספר ירמיהו: "קורא דגר — קוק" גלונצ"ט בלעזו (coucou glousscent, כלומר קוקיה מקרקרת), "ולא ילד — הקורא הזה מושך אחריו בצפצוף אפרוחים שלא ילד". פירושו זה של רש"י שונה בתכלית מפירושו לקורא שבספר שמואל, כי שם אומר רש"י, כי הקורא הוא פרדיץ ומרדף אחרי קני שאר עופות ויחשב על ביציהן, ושם הוא מצטט את הפסוק "קרא דגר" וגו'. ועוד תמיהה: במסכת חולין ק"מ, א אומר רש"י על הקורא: "ועוף טהור הוא ולא זהו שקורין לו קוקוא" (ד"ה: רבי אליעזר מחייב לשלח) א ואילו בחולין ס"ב, א אומר רש"י: "וכן דרך העורבים שגדלים בבתיים שקורין קוקוא" (ד"ה: והני מלי דלא דריס; ראה גם תוספות ד"ה נץ, שם ס"ג, א). משמע שהקוק"קו עוף טמא הוא, וכיצד בא רש"י ולעז את הקורא הטהור שבירמיהו י"ז — קוקו שהוא טמא?! אגב, הקוקיה אינה בונה קן ואינה דוגרת על ביציה, אלא מטילה אותן בקנים זרים של צפרים שונות והצפרים ההן מדגירות את ביצי הקוקיה יחד עם הביצים שהטילו הן עצמן ולאחר מכן גם מטפלות באפרוחיה של הקוקיה. תכונה טפילית זאת של הקוקיה ידועה מכבר, ובספר "שערי שמים" של ר' גרשון בן שלמה¹⁰ כתוב: ואומר על עוף שהוא קוגאל שאינו מחמם ביציו, אך מניח אותם בתוך קנים של שאר עופות ואותם העופות חשובים (צ"ל: חושבים) שהם ביציהם וזה העוף אוכל ביצי אחרים".

החכם שמואל בוכארט, נוצרי מהולנד, חי בראשית המאה ה-17, שכתב בלטינית ספר גדול היירוואיקון בעיקר מנקודה בלשנית טהורה והראה בקיאות בלתי רגילה, הוא סטה מכל אלה שקדמו לו וכתב שהקורא הוא ה־Scolopax. אשר בנומנקלטורה ניתן לו השם חרטומן היערוות החורף בארץ ישראל. כנראה שבוכארט, בלשן חריף, זכר את המסופר במדרש בראשית רבה סוף פרשת סיד על קורא מצראה בעל המקור הארוך שהוציא את העצם שעמדה בגרונו של הארי וביקש את שכרו. קורא מצרי הוא, לדעתו, החרטומן. אחרים סברו שקורא מצרי הוא העגור בעל המקור הארוך.

רוב פרשנינו — מהם גם חדשים — פירשו "קרא דגר" אליבא דתרגום יונתן האומר: "קא קקורא דמכנש בצין דלא דיליה ומשחין אפרוחין דבתרוהי לא יתכון". אולם היו שפירשו את הדברים פירוש שונה במקצת ונביא כאן דברי זואולוגים שעקבו אחרי אורה חייו של הקורא: טריסטראם¹¹ כתב: "האדם וחיות מסוימות תומדים את הביצים שנקבת הקורא מטילה וחומסים אותן בכל אשר ימצאו

8 Rebhuhn הוא Perdix perdix.

9 ראה מלון הלשון העברית לאליעזר בן יהודה, כרך י"ב, עמוד 6137 ערך קרא והערה 5. באחת מבחינות הבגרות בתנ"ך בשנים האחרונות ניתנה השאלה: באר את הפסוק "קורא דגר" וכו'. רבים מהנבחנים פירשו: העוף ששמו דגר קרא = צועק!

9א ראה הגהות ב"ח לדברי רש"י אלה.

10 חי במאה ה-13; יש אומרים כי הוא אביו של הרלב"ג.

11 H. B. Tristram, The natural History of the Bible, London 1868 11

להם. לפעמים יקרה שצפור זו מתחילה דוגרת על הביצים, אולם אינה זוכה לראות את האפרוחים מאחר שהחמסן מבריח אותה באמצע הדגירה כדי לקחת את הביצים". אהרני חקר ומצא תכופות בקיני הקוראים מספר רב של ביצים מיובשות וכן מצא בקינים רבים של עוף זה שתי נקבות בקן אחד וכל אחת מהן הטילה אחת עשרה ביצים. מסיבה שאין יודע להסבירה, מגרשת אחת הנקבות את שותפתה לקן ומתאמצת לפרוש את כנפיה על כל הביצים. אולם מכיון שכנפיה קצרות, אין הדבר עולה בידה והרבה ביצים שרק נתחממו, מתקלקלות ונעזבות.¹² קדמונינו הכירו תופעה זאת והסיקו מסקנה בלתי נכונה ש"הקורא הוא עוף המרדף אחרי קיני עופות" וכו' ולאגדה על "הקורא המושך אחריו בצפוף אפרוחים שלא ילד".

וכיצד ניתן ליישב את הסתירה שבדברי רש"י הרואה בקורא שהוא עוף טהור, כדברי רבי אליעזר במשנה:¹³ פעם פרדי"ץ הנמנה על משפחת התרנגוליים ופעם קוק"ו טמא, המחונן אף הוא לדברי רש"י בתכונה הדומה של הפרדי"ץ — וביתר עוז — מושך אחריו אפרוחים? רשב"ם כתב, כי אבי אמו, מאור עיני הגולה, הודה לו שאילו היה לו פנאי היה צריך לעשות פירושים אחרים.¹⁴ אכן במקרה זה לא די בהסתייגות זו של רש"י שהגיעה אלינו על ידי נכדו, הטבע היה גלוי לפני עיני רש"י, כמסתבר מכמה וכמה מהערותיו ומהגדרותיו. במיוחד השכיל "פרשנדתא" בתיאור תכונותיהם של העופות וכיצד החליף פרדי"ץ בקוקיה, ואף יחס לה תכונות המנוגדות בתכלית לתכונתה האמיתית והמזורה של הקוקיה?

ישוב סתירה זו נמצא בהשערתי של משה לנדא,¹⁵ כי רש"י לעו קוק ג' ל' נ' ט, שפירושו לדברי רמ"ל, עוף צועק, והקוק"ו שברש"י לירמיהו י"ז, י הוא שיבוש המעתיק (תוספת ו' בסוף המלה).

לעניות דעתי כדאי שנוכח כי רש"י לע"ו בצרפתית והוראת המלה coq — "קוק" בלשון זו היא תרנגול. הקורא (פרדיקס) נמנה עם משפחת התרנגוליים,¹⁶ והשערתי החריפה של לנדא (קוק במקום קוקו) בצירוף הצעתי (קוק = תרנגול) תסיר את התמיהה ותתרץ את הקושיה שהיקשו על רש"י בענין זה. רש"י ידע אל נכון כי הקוקיה היא עוף טמא, כשם שהשכיל להבחין בכמה וכמה תכונות של עופות אחרים הנזכרים בכתבי הקודש, ועל כך העירותי פה ושם בכתבי על עופות מסוימים.¹⁶

12 י. אהרני, זכרונות וזואולוג עברי ח"א, תל אביב הוצאת "עם עובד" תש"ג 52—53.
12א חולין פרק י"ב, משנה ב': "קורא זכר. רבי אליעזר מחייב, ותכמים פוטרין".
ר' עובדיה מברטנורא; ד"ה קורא: "בערבי קורין לו שונאר ובלע"ז פרדי"ז ודרכו שהזכר רובץ על הביצים כמו הנקבה".

13 רשב"ם, ראשית פירושו לפרשת וישב.

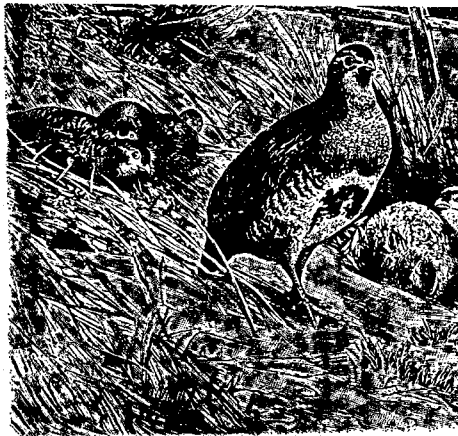
14 "מערכי לשון" פירוש לס' הערוך, מהדורת פראג.

15 יש קוראים לו "תרנגולת הסלעים".

16 ייתכן כי שם העצם הפרטי "קורא" הנזכר פעמים אחדות בדברי הימים א' נגזר משם העוף. בתנ"ך נמצאים כמה וכמה שמות של בני אדם השווים (ואולי נגזרו) לשמות בעלי חיים (שפן, יעל, דבורה, יונה, חגב, צפור ועוד). עין קורא (שופטים ט"ו, יט) נקרא כן — על דעת קצת, — מעין של העוף קורא מפני שקוראים שכנו שם, אכן "מעין הקורא" שהיה בסביבות ראשון לציון בודאי לא היה משכן העוף הנ"ל, כי לא היה באותו אזור.

הקורא הארצישראלי (זכר)

Ammoperdix heyi

הקורא האירופי

Perdix perdix